

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті узагальнено і проаналізовано вітчизняні та зарубіжні наукові підходи до розуміння феномену професійної кар'єри. Описані характерні ознаки терміна «професійна кар'єра» у соціально-психологічному аспекті.

Ключові слова: професійна кар'єра, кар'єра особистості, професійна діяльність, наукові підходи, соціально-психологічні науки.

Abstract. The article summarizes and analyzes the national and foreign scientific approaches to understanding the phenomenon of professional career.

Key words: professional career, personality career, professional activities, scientific approaches, social and psychological sciences.

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями у нашій країні стали актуальними питання, пов'язані з плануванням та реалізацією професійної кар'єри особистості. Сучасним підприємствам та організаціям необхідно максимально ефективно організувати свою роботу. Для цього, перш за все, необхідно забезпечити максимальне розкриття людського потенціалу. Для досягнення успіху у професійній діяльності фахівець має бути конкурентоспроможним на ринку праці та вміти реалізувати свої здібності, можливості, потреби. У науковій літературі просування у професійній сфері позначають терміном «кар'єра».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблемою сутності кар'єри займалися західні (Дж.Л. Гібсон, Дж. Гордон, Р. Дафт, Л. Джуелл, Д.Х. Донеллі, Х.Д. Кауфман, К.Е. Крам, С. Паркінсон, Д.В. Тідеман, Д.С. Фельдман,

Т.П. Ференц, Д.Т. Халл), російські (О.С. Віханський, Д.М. Гвішиані, А.О. Деркач, В.Ю. Іконніков, В.Е. Каган, Є.Н. Комаров, О.Г. Молл, В.А. Поляков, М.В. Сафонова, С.І. Сотнікова, Г.М. Толстая, А.А. Ушаков, В. Чикер та ін.) та українські (І. Бондаревська, О.І. Бондарчук, Л.М. Карамушка, С.Д. Максименко, М.С. Лукашевич, А. Поплавська, О.П. Щотка) вчені.

У працях вітчизняних науковців розглядаються такі питання: залежність успішності професійної кар'єри від рівня професійної зрілості (І.А. Зязюн, М.П. Лебедик, В.Г. Левченко, В.В. Радул), професіоналізму (В.В. Рибалко, О.В. Романова, В.А. Дьяченко, Н.В. Гузій, Н.І. Мазур), професійної культури (О.І. Киричук, Л.В. Кондрашова, Н.Г. Ничкало, О.Я Савченко та ін.) фахівця.

Мета написання статті: теоретичний аналіз та узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових підходів до розуміння феномену професійної кар'єри

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існують різні підходи до розуміння сутності професійної кар'єри. Багатогранність даного феномену зумовило його дослідження науковцями в різних галузях наукового пізнання, зокрема в філософії (В.В. Давидов, І.Ю. Кушнар'ова, В.С. Лазарев, Р.Х. Шакуров), соціології (М.І. Дряхлов, А.І. Кравченко, Є.А. Охотський, В.В. Щербін), політології (Р.Г. Григорян, Г.І. Дьомін), економіці (Д. Беккер, Й. Бен-Порет, М. Благу, В.В. Гончаров, В.І. Курбатов, Р. Лейярд, Дж. Мінцер, Ш. Розен, І.М. Сленков, Ф. Уелч і тд.) тощо. Тому, для повного розуміння варто проаналізувати особливості вивчення професійної кар'єри в різних аспектах (філософському, соціологічному і тд.).

У філософії кар'єра розуміється як процес, проходження, послідовність станів систем [6]. У якості детермінант успішності професійної кар'єри розглядають такі підструктури людини: біологічну (задатки), психологічну (здібності, мотивація, характер), соціальну (моральні якості особистості).

У межах економічного підходу існує ряд напрямів розуміння поняття «кар'єра» як: поступове просування службовими сходами; зміна навичок,

здібностей, можливостей і розмірів винагороди, пов'язаних з діяльністю працівника; це й суб'єктивні судження працівника про своє трудове сьогоднішнє й майбутній успіх, очікувані шляхи самовираження й задоволення працею [1].

У соціологічному підході говориться, що, з одного боку, кар'єра – це самореалізація індивіда, яка проявляється в просуванні, досягненні престижного, або перспективного рівня в соціумі. А з іншого, – це соціальна технологія, спрямована на розв'язання індивідуальних і організаційних проблем соціально-економічного сучасного середовища [3].

Філософський, соціологічний і економічний підходи дозволяють визначити кар'єру як свідомо обраний і реалізований людиною процес становлення її соціального, посадового й кваліфікаційного статусу, що забезпечує професійно-особистісне й соціальне самоствердження. Разом з тим жоден з цих підходів не розглядає кар'єру з погляду професійно-особистісного зростання, хоча саме з таким ростом часто співвідноситься кар'єрне просування. Це вимагає розглядати феномен кар'єри в психолого-педагогічному ракурсі - у контексті індивідуально-професійного становлення й функціонування індивіда в соціумі [3].

Відповідно до наукових напрямків виділяють три підходи до вивчення кар'єри в психології: соціально-психологічний, представниками якого є Б.Г. Почебут, Л.М. Прокоф'єва, В.О. Чикер; управлінсько-менеджерський (А.Н. Занковський, Є.В. Комаров); соціально-економічний (Н.П. Лукашевич, О. Мол). Автори вищезазначених підходів висловлюють досить різноманітні думки щодо вивчення кар'єри, але якщо виділити основні тенденції, то можна сформулювати таке загальне визначення: кар'єра – це життєвий показник соціальних і професійних досягнень особистості в організаційній структурі.

Представники *соціально-психологічного напрямку* визначають кар'єру як просування людини в організаційній ієрархії, послідовність занять протягом життя та як один із показників індивідуального професійного життя

людини, досягнення бажаного статусу й відповідного рівня життя, а також досягнення визнання та слави.

Представники *управлінсько-менеджерського* напрямку розглядають кар'єру як сукупність посад, які працівник займає на цей момент часу (фактична кар'єра) або може займати (планова кар'єра); розглядають кар'єру як ланку, що зв'язує прагнення індивіда й соціальні системи.

Представники *соціально-економічного* напрямку визначають кар'єру як динаміку рівня освіти й кваліфікації працівника протягом трудового життя та посадових пересувань, а також як поведінку, пов'язану з накопиченням і використанням людського капіталу протягом робочого життя [5].

Деякі дослідники [3] також виділяють кроскультурний, гендерний та суб'єктно-акмеологічний напрямки. Особливістю кроскультурного підходу є розгляд кар'єри з позицій подібності й відмінностей функціонування особистості в професійній діяльності різних культурних і етнічних груп [1]. У межах гендерного напрямку кар'єра представлена як культурно зумовлена діалектична єдність процесу досягнення соціально-професійного статусу й характеристик соціокультурної статі особистості. У суб'єктно-акмеологічному - як траєкторія руху людини до вершин, «акме» професіоналізму, що припускає дослідження особистості фахівця як суб'єкта професійної діяльності [2]; як джерело кар'єрного просування особистості [4].

Висновки. Отже, аналіз показує, що в соціально-економічному підході основним показником успішності професійної кар'єри вважається економічне стимулювання; управлінсько-менеджерський підхід зосереджує увагу на реалізації управлінських функцій кар'єри; соціально-психологічний підхід розглядає професійну кар'єру з позиції можливостей для реалізації психологічного ресурсу у діяльності організації та дає змогу визначити та вивчити психологічні чинники, які формують особистісний потенціал професійної кар'єри.

Теоретичний аналіз підходів до вивчення сутності кар'єри показав, що даний феномен багатоаспектний та вивчається дослідниками у різних галузях наукового знання. Складність вивчення кар'єри обумовлена чинниками, які пов'язані з особистісними особливостями, особливостями професійної діяльності, а також соціально-культурними чинниками. Дана проблематика є актуальною та перспективною для подальших досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. A dictionary of business and management / [editor Jonathan Law]. – 4th edit. – Oxford : University Press, 2006. – 568 p
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Изд-во «Мысль», 1991. – 299 с.
3. Котенєва Ю. М. Формування уявлень про професійну кар'єру у студентів педагогічного коледжу в процесі фахової підготовки : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ю. М. Котенєва ; наук. керівник Савченко Сергій Вікторович ; ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Старобільськ, 2016. - 300 с.
4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 446 с
5. Овсяннікова В. В. Особливості професійної кар'єри особистості / В. В. Овсяннікова // Проблеми сучасної психології. - 2013. - № 1. - С. 91-104. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_1_20
6. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М. : Инфра-М, 1997. – 574 с.